

حقوق تجارت به روش ساده (اسناد تجاری و ورشکستگی)

جلد دوم

گردآوری و تألیف:

رضا رشیدی نسب

وکیل پایه یک دادگستری

۱۴۰۳

شناسه افزوده	: رشیدی نسب، رضا، ۱۳۶۷ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق تجارت به روش ساده (اسناد تجاری و ورشکستگی) / گردآوری و تألیف رضا رشیدی نسب.
مشخصات نشر	: تهران: مشاهیر دادآفرین ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	: ج ۲
شابک جلد	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۵۳-۱
شابک دوره	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۴۴-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: حقوق تجارت - - ایران
موضوع	: Commercial law -- Iran
رده‌بندی کنگره	: ع ۱۳۹۶ ۹۱۴ KMH
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۶/۵۵۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۹۸۸۵۴
یادداشت	: ج ۲ (چاپ سوم: ۱۳۹۷) (فیپا)

حقوق تجارت به روش ساده (اسناد تجاری و ورشکستگی)

جلد دوم

رضا رشیدی نسب

چاپ بیستم: پاییز ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۴۰۰۰۰ تومان

شابک جلد دوم: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۵۳-۱

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۴۴-۹

چاپ و صحافی: وطن آرا

موسسه مشاهیر دادآفرین: خیابان کارگر شمالی، بعد از چهارراه فاطمی، کوچه شهید اکبری، پلاک ۳۲،

تلفن: ۸۱۰۵۴

پست الکترونیکی: office@dadafarin.com

وب سایت: www.dadafarin.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

استاد ارزشمندم

دکتر رضا شکوهی زاده

مقدمه

جلد دوم کتاب حقوق تجارت به روش ساده در باب اسناد تجاری و ورثستگی تألیف شده است. در این کتاب نیز همانند جلد اول، نظرات حقوقدانان و اساتید بزرگ حقوق تجارت دکتر اسکینی، دکتر کاویانی و مرحوم ستوده ارائه شده است تا کتابی جامع در اختیار دانشجویان قرار بگیرد. در مجتبات اوصاف اسناد تجاری در آزمون های اخیر، نظر دکتر کاویانی ملاک بوده است.

مجتبات اسناد تجاری در سال های اخیر از مهم ترین ذهن مشغولی متقاضیان آزمون های حقوقی بوده است. در این کتاب سعی شده با بیانی متفاوت و استفاده از مثال های مفصل و نمودار، روشی برای ساده سازی مطالب ارائه دهیم. در مجتبات ورثستگی نیز سعی در ساده سازی و ارتباط بین مواد قانون تجارت و قوانین خاص حاکم در زمینه ورثستگی شده است. از همه دوستانی که نقطه نظری درباره این کتاب دارند، تقاضای کنم که با آدرس rashidinasabreza@yahoo.com بنده را از نظرات خود بهره مند کنند.

سرانجام از مدیر موسسه مشاوره مهر داد آفرین جناب آقای امیر کالوند و هم چنین سرکار خانم پریسا شیخ زاده که بدون کمک و پشتیبانی آن ها تهیه این اثر برای بنده بسیار سخت بود، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

رضاشیدی نسب

تابستان ۱۳۹۶

فهرست مطالب

۲۱	حقوق تجارت ۳.....
۲۳	فصل اول: شناسایی اسناد تجاری
۲۳	۱. سند
۲۳	۲. اسناد تجاری
۲۴	۳. شناسایی اسناد تجاری خاص
۲۶	۴. مزایا و اوصاف اسناد تجاری
۳۰	۵. ایرادات قابل استناد در برابر دارنده
۳۵	۶. ایرادات غیرقابل استناد در برابر دارنده
۳۷	فصل دوم: برات
۳۷	بخش اول: ماهیت و شرایط شکلی و ماهوی برات
۳۷	۷. ماهیت برات
۳۸	۸. شرایط شکلی برات
۴۳	۹. ضمانت اجرای عدم رعایت شرایط شکلی برات
۴۴	۱۰. تکمیل شرایط شکلی ناقص برات
۴۵	۱۱. مندرجات اختیاری برات
۴۶	۱۲. شرایط ماهوی برات
۴۷	۱۳. محل برات
۴۸	۱۴. عدم انتقال مالکیت محل برات به دارنده
۵۱	بخش دوم: قبولی برات
۵۱	۱۵. شرایط شکلی قبولی
۵۳	۱۶. قید مکان پرداخت در قبولی
۵۳	۱۷. زمان ارائه برات برای قبولی

۵۴ مهلت ارائه جهت قبولی و مطالبه وجه در برات به رویت و به وعده از رویت
۵۵ تعیین مهلت ارائه جهت قبولی توسط صادرکننده
۵۵ تعیین مهلت ارائه جهت قبولی توسط ظهنویس
۵۶ انواع قبولی
۵۸ آثار قبولی برات
۵۹ نکول یا عدم قبول برات
۶۰ ضمانت اجرای نکول برات
۶۲ قبولی شخص ثالث
۶۳ انواع قبولی شخص ثالث
۶۳ اثر قبولی ثالث به حقوق دارنده
۶۴ حقوق ثالث پس از تأدیه وجه برات
۶۵ بخش سوم: ظهن نویسی
۶۶ ظهن نویسی برای انتقال برات
۶۷ انواع ظهن نویسی برای انتقال برات
۶۹ تسلسل ظهن نویسی
۶۹ ظهن نویسی جزئی و مشروط
۶۹ آثار ظهن نویسی به منظور انتقال برات
۷۰ ظهن نویسی در وجه صادر کننده و براتگیر
۷۱ ظهن نویسی برای وکالت
۷۲ ظهن نویسی برای وثیقه
۷۳ بخش چهارم: ضمانت
۷۳ ضامن برات
۷۴ مضمون عه برات
۷۴ موضوع تعهد ضمانت

۴۰. حدود تعهد ضامن..... ۷۵
۴۱. حقوق ضامن در مقابل سایر مسئولین..... ۷۶
۴۲. امضای ساده در ظهر سند..... ۷۷
- بخش پنجم: حقوق و تکالیف دارنده و پرداخت برات..... ۷۸**
۴۳. ارائه برات به براتگیر توسط دارنده..... ۷۸
۴۴. لزوم قبول پرداخت جزئی..... ۷۹
۴۵. عدم امکان اعطای مهلت پرداخت توسط دادگاه..... ۷۹
۴۶. نوع پولی که باید پرداخت شود..... ۷۹
۴۷. عدم امکان پرداخت وجه برات توقیف شده..... ۸۰
۴۸. پرداخت وجه برات صادر شده در نسخ متعدد..... ۸۱
۴۹. پرداخت وجه برات به دارنده غیر واقعی قبل از سر رسید..... ۸۱
۵۰. زمان پرداخت با توجه تاریخ تأدیه..... ۸۲
۵۱. پرداخت توسط شخص ثالث..... ۸۳
۵۲. مطالبه تضمین یا ضامن توسط دارنده از براتگیر..... ۸۵
۵۳. برات مفقود شده..... ۸۶
۵۴. اعطای مهلت به براتگیر برای پرداخت وجه برات..... ۸۸
- بخش ششم: مسئولیت..... ۸۹**
۵۵. مسئولیت صادرکننده برات..... ۹۰
۵۶. مسئولیت ظهرنویسان برات..... ۹۱
۵۷. مهلت اقامه دعوا ظهرنویس علیه ظهرنویسان قبلی..... ۹۲
۵۸. ضمانت اجرای عدم اقامه دعوا در مهلت تعیین شده..... ۹۳
۵۹. مسئولیت امضاء کنندگان متعدد سند تجاری..... ۹۴
- بخش هفتم: اعتراض یا واخواست پروتست..... ۹۶**
۶۰. اعتراض نکول..... ۹۶

۹۷	۶۱. اعتراض عدم تأدیه
۹۸	۶۲. مندرجات اعتراضنامه
۹۸	۶۳. ابلاغ اعتراضنامه
۹۹	۶۴. ارسال اطلاع نامه اعتراض به ایادی ماقبل
۱۰۰	بخش هشتم: برات رجوعی
۱۰۱	۶۵. صدور برات رجوعی بر عهده صادرکننده
۱۰۱	۶۶. صدور برات رجوعی بر عهده ظهرنویس
۱۰۱	۶۷. صورتحساب بازگشت برات رجوعی
۱۰۳	بخش نهم: تعارض قوانین برات
۱۰۴	۶۸. خسارت تاخیر تأدیه در برات
۱۰۵	فصل سوم: سفته یا فته طلب
۱۰۵	۶۹. شرایط شکلی سفته
۱۰۷	۷۰. ضمانت اجرای عدم رعایت شرایط شکلی
۱۰۷	۷۱. تابعیت سفته از مقررات برات
۱۰۷	۷۲. مسئولیت در سفته
۱۰۹	۷۳. مسئولیت ضامن در سفته
۱۱۱	فصل چهارم: چک
۱۱۱	۷۴. شناسایی چک
۱۱۲	۷۵. شرایط شکلی چک
۱۱۴	۷۶. تفاوت چک در قانون تجارت و قانون صدور چک
۱۱۴	۷۷. انواع چک
۱۱۷	۷۸. تابعیت چک از مقررات برات
۱۱۷	۷۹. محل چک
۱۱۸	۸۰. گواهی عدم پرداخت در چک پرداخت نشدنی

۸۱. گواهی عدم پرداخت نسبت به کسری مبلغ چک ۱۱۹
۸۲. مسئولیت در چک ۱۲۰
۸۳. دادگاه حقوقی صالح در دعوی چک ۱۲۲
۸۴. مطالبه وجه چک از طریق اجرای ثبت ۱۲۳
۸۵. مقررات ثبتی چک ۱۲۵
۸۶. شکایت کیفری ۱۲۶
۸۷. شاکی کیفری ۱۲۶
۸۸. جرم صدور چک بی محل ۱۲۷
۸۹. مجازات صدور چک بلامحل ۱۲۸
۹۰. صدور چک بلامحل متعدد ۱۲۹
۹۱. رفع سوء اثر از چک ۱۲۹
۹۲. رفع موجبات تحقق جرم صدور چک ۱۳۱
۹۳. چک غیرقابل تعقیب کیفری ۱۳۲
۹۴. صلاحیت مقررات کیفری چک ۱۳۲
۹۵. لزوم امضاء متعدد برای صدور سند تجاری ۱۳۳
۹۶. دستور عدم پرداخت وجه چک به بانک ۱۳۳
۹۷. چک مشروط ۱۳۴
۹۸. صدور چک به نمایندگی از طرف صاحب حساب ۱۳۵
۹۹. حفظ حق شکایت کیفری دارنده چک بعد از وکالت در وصول ۱۳۶
۱۰۰. فوت صادرکننده چک ۱۳۶
۱۰۱. ابلاغ اوراق قضایی در دعاوی جزایی چک راجع به چک ۱۳۷
۱۰۲. خسارت تاخیر تأدیه ۱۳۷
۱۰۳. اماره قانونی پرداخت وجه چک ۱۳۸

۱۳۸	۱۰۴. ضمانت اجرای ثبت غیر قابل پرداخت بودن چک
۱۳۹	۱۰۵. شرایط دریافت دسته چک در قانون جدید
۱۴۱	۱۰۶. ممنوعیت صدور چک در وجه حامل و تشریفات انتقال چک
۱۴۲	۱۰۷. چک موردی
۱۴۳	۱۰۸. صدور اجراییه مستقیم توسط دادگاه
۱۴۴	۱۰۹. چک تضمین شده
۱۴۶	۱۱۰. مرو زمان اسناد تجاری
۱۴۷	فصل پنجم: اسناد در وجه حامل
۱۴۷	۱۱۱. شناسایی اسناد در وجه حامل
۱۴۷	۱۱۲. گم شدن اسناد در وجه حامل دارای اوراق کوپن
۱۴۸	۱۱۳. گم شدن اسناد بدون اوراق کوپن
۱۴۹	فصل ششم: قبض انبار
۱۵۳	سوالات تجارت ۳
۲۰۵	پاسخنامه تجارت ۳
۲۱۷	حقوق تجارت ۴
۲۱۹	فصل اول: ورشکستگی و آثار آن
۲۱۹	۱. شناسایی ورشکستگی
۲۲۰	۲. شرایط لازم برای ورشکستگی
۲۲۲	۳. تاجر متوفی
۲۲۲	۴. تصفیه تر که تاجر متوفی
۲۲۳	۵. مقررات ورشکستگی بانک و بیمه
۲۲۴	۶. ورشکستگی شرکتهای تجاری
۲۲۴	۷. تاثیر ورشکستگی شرکت و شریک بر یکدیگر
۲۲۵	۸. تاثیر ورشکستگی شرکت سهامی بر مدیران شرکت

۹. درخواست صدور حکم ورشکستگی ۲۲۶
۱۰. تکلیف اعلام توقف توسط تاجر ۲۲۷
۱۱. تاریخ توقف تاجر ۲۲۸
۱۲. ورود ثالث تاجر ورشکسته ۲۲۸
۱۳. اجرای موقت حکم ورشکستگی ۲۲۹
۱۴. آثار حکم ورشکستگی نسبت به طلبکاران ۲۲۹
۱۵. آثار حکم ورشکستگی نسبت به معاملات ورشکسته ۲۳۲
۱۶. تاثیر حکم ورشکستگی بر سایر مسئولین اسناد تجاری ۲۳۷
۱۷. انواع ورشکستگی ۲۳۸
۱۸. هزینه تعقیب ورشکستگی به تقصیر و تقلب ۲۴۲
- فصل دوم: ارگان تصفیه و اقدامات اولیه بعد از ورشکستگی ۲۴۵**
۱۹. عضو ناظر ۲۴۵
۲۰. مدیر تصفیه ۲۴۶
۲۱. مهر و موم اموال تاجر ورشکسته طبق قانون تجارت ۲۴۷
۲۲. مهر و موم اموال تاجر طبق قانون اداره تصفیه ۲۴۸
۲۳. مستثنا کردن اشیا از مهر موم ۲۴۹
۲۴. قرار توقیف تاجر ورشکسته ۲۴۹
۲۵. فروش اشیایی که نگهداری آن ها موجب زیان است ۲۵۰
۲۶. رفع توقیف اموال تاجر ورشکسته و تسلیم به مدیر تصفیه ۲۵۰
۲۷. نامه های تاجر ورشکسته ۲۵۱
۲۸. بستن دفاتر تاجر ورشکسته ۲۵۲
۲۹. نحوه تعیین میزان نفقه ورشکسته و خانواده اش از دارایی خود ۲۵۲
۳۰. ترتیب تنظیم صورت دارایی ۲۵۳
۳۱. تنظیم صورت دارایی ۲۵۳

۲۵۴	۳۲. نتیجه تهیه صورت دارایی.....
۲۵۴	۳۳. فروش اموال و وصول مطالبات.....
۲۵۵	۳۴. تنظیم گزارش از وضعیت ورشکستگی.....
۲۵۵	۳۵. صلح دعاوی تاجر ورشکسته.....
۲۵۶	۳۶. استرداد وجوه از حساب تاجر.....
۲۵۷	۳۷. اقدامات تأمینیه.....
۲۵۹	فصل سوم : تشخیص مطالبات طلبکارها.....
۲۵۹	۳۸. اخطار به طلبکاران.....
۲۶۰	۳۹. حق حضور و اعتراض نسبت به سایر مطالبات.....
۲۶۲	۴۰. مندرجات صورتمجلس تشخیص طلب.....
۲۶۲	۴۱. اختلاف در تشخیص طلب.....
۲۶۳	۴۲. ضمانت اجرای عدم ارائه طلب در مدت معین.....
۲۶۴	۴۳. تهیه و انتشار صورت طلبکاران.....
۲۶۵	۴۴. اعتراض به صورت طلبکاران.....
۲۶۶	۴۵. اعمال حق خیار در مدت تصفیه.....
۲۶۷	فصل چهارم: قرارداد ارفاقی.....
۲۶۷	۴۶. اثر قرارداد ارفاقی.....
۲۶۸	۴۷. طرفین قرارداد ارفاقی.....
۲۶۸	۴۸. جلسه مشاوره برای انعقاد قرارداد ارفاقی.....
۲۷۰	۴۹. نصاب در جلسه قرارداد ارفاقی.....
۲۷۱	۵۰. تعقیب به عنوان ورشکسته به تقصیر و تقلب.....
۲۷۱	۵۱. اعتراض به قرارداد ارفاقی.....
۲۷۲	۵۲. تصدیق قرارداد ارفاقی.....
۲۷۳	۵۳. عدم نیاز به مدیر تصفیه و عضو ناظر بعد از تصدیق قرارداد ارفاقی.....

۲۷۳	۵۴. ابطال قرارداد ارفاقی.....
۲۷۴	۵۵. فسخ قرارداد ارفاقی.....
۲۷۴	۵۶. ضامن قرارداد ارفاقی.....
۲۷۵	۵۷. شروع عملیات تصفیه بعد از ابطال یا فسخ قرارداد ارفاقی.....
۲۷۵	۵۸. اثر فسخ یا ابطال یا ورشکستگی مجدد بر تقسیم دارایی.....
۲۷۶	۵۹. عدم رسیدگی مجدد به طلبهای سابقا تشخیص و تصدیق شده.....
۲۷۶	۶۰. حکم معاملات تاجر از تصدیق قرارداد تا از بین رفتن.....
۲۷۷	۶۱. ورشکستگی شرکتهای شخص محور و مختلط.....
۲۷۸	۶۲. ضمانت اجرای عدم انعقاد قرارداد ارفاقی.....
۲۷۹	۶۳. نفقه ورشکسته برای تأمین معاش.....
۲۷۹	۶۴. ادامه کار تاجر.....
۲۸۳	فصل پنجم : تقسیم اموال تاجر ورشکسته.....
۲۸۳	۶۵. ترتیب تقسیم اموال ورشکسته.....
۲۸۶	۶۶. تقسیم نهایی اموال تاجر.....
۲۸۶	۶۷. فک رهن.....
۲۸۷	۶۸. فروش مال مرهونه.....
۲۸۷	۶۹. تقسیم مال منقول قبل از اعمال حق رهن.....
۲۸۸	۷۰. رهن مکرر.....
۲۸۸	۷۱. تقسیم بین طلبکاران مقیم خارج و طلب مورد نزاع.....
۲۸۹	۷۲. تقاضای واگذاری دعاوی و قبول و ترک دعاوی مشکوک.....
۲۹۰	۷۳. مستاجر ورشکسته.....
۲۹۳	فصل ششم : استرداد عین.....
۲۹۳	۷۴. مفهوم و تشریفات استرداد عین.....
۲۹۴	۷۵. استرداد اسناد تجاری.....

۲۹۴	۷۶. استرداد مال التجاره امانی
۲۹۵	۷۷. ورشکستگی و کیل خریدار
۲۹۵	۷۸. ورشکستگی و کیل فروشنده
۲۹۶	۷۹. ورشکستگی تاجر خریدار
۲۹۶	۸۰. حق حبس
۲۹۷	فصل هفتم : شکایت و اعتراض
۲۹۷	۸۱. شکایت به حکم اعلان ورشکستگی و تاریخ توقف
۲۹۸	۸۲. تجدیدنظرخواهی و فرجامخواهی
۲۹۸	۸۳. شکایت از عمل تصفیه نزد دادگاه
۳۰۱	فصل هشتم : مقررات جزایی غیر از ورشکسته
۳۰۱	۸۴. اشخاص غیر از ورشکسته
۳۰۲	۸۵. مدیر تصفیه
۳۰۲	۸۶. حکم معاملات ناشی از جرایم این بخش
۳۰۳	فصل نهم: اعاده اعتبار
۳۰۳	۸۷. مفهوم اعاده اعتبار
۳۰۳	۸۸. اعاده اعتبار حقی
۳۰۴	۸۹. اعاده اعتبار حقی شریک ضامن شرکت ورشکسته
۳۰۴	۹۰. اعاده اعتبار قانونی
۳۰۵	۹۱. مرجع درخواست اعاده اعتبار
۳۰۵	۹۲. اعلان درخواست اعاده اعتبار
۳۰۵	۹۳. دخالت دادگاه در اعاده اعتبار
۳۰۶	۹۴. اعتراض به اعاده اعتبار
۳۰۶	۹۵. لزوم ثبت حکم اعاده اعتبار
۳۰۶	۹۶. تجدید نظرخواهی از حکم اعاده اعتبار

۳۰۷ اعاده اعتبار جزایی
۳۰۷ خاتمه ورشکستگی
۳۰۸ کشف اموال جدید بعد از خاتمه ورشکستگی
۳۰۹ فصل دهم: سایر مقررات قانون اداره تصفیه امور ورشکسته
۳۰۹ ۱۰۰. ساختار اداره تصفیه (مواد ۱ تا ۴)
۳۱۰ ۱۰۱. شکایت از اداره تصفیه
۳۱۱ ۱۰۲. انحصار اموال ورشکسته در مستثنیات دین
۳۱۱ ۱۰۳. اداره اموال تاجر ورشکسته در خارج از حوزه اداره
۳۱۱ ۱۰۴. ضمانت اجرای عدم ارائه اموال و دفاتر توسط تاجر ورشکسته
۳۱۲ ۱۰۵. تصفیه اختصاری
۳۱۳ ۱۰۶. آگهی دعوت طلبکاران (۲۴ و ۲۵)
۳۱۴ ۱۰۷. فروش اموال تاجر ورشکسته از طریق مزایده
۳۱۵ ۱۰۸. تقسیم موقت سهام
۳۱۶ ۱۰۹. صندوق الف و ب اداره تصفیه (۵۱ تا ۵۷ ق.ا.ا.و)
۳۱۶ ۱۱۰. جمع بندی صلاحیت دادگاه، عضو ناظر، دادر و مدیر تصفیه
۳۲۳ سوالات تجارت ۴
۳۶۱ پاسخنامه تجارت ۴

حقوق تجارت ۲

فصل اول: شناسایی اسناد تجاری

۱. سند

طبق ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی، «سند عبارتست از هر نوشته‌ای که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. در قانون مدنی اسناد به دو دسته رسمی و عادی تقسیم می‌شوند.» طبق ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی، «اسناد رسمی اسنادی می‌باشند که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد.» همچنین طبق ماده ۱۲۹۳ قانون مدنی، «هرگاه سند به وسیله یکی از مأمورین رسمی تنظیم اسناد تهیه شده لیکن مأمور صلاحیت تنظیم آن سند را نداشته و یا رعایت ترتیب مقررات قانونی را در تنظیم سند نکرده باشد سند مزبور در صورتی که دارای مهر و امضاء طرف باشد عادی است.»

۲. اسناد تجاری

اسناد تجاری از انواع اسناد عادی محسوب می‌شوند. در برابر این اسناد ادعای جعل و اظهار انکار و تردید قابل پذیرش است. در قانون ما تصریحی نسبت به مصادیق اسناد تجاری وجود ندارد. اسناد تجاری به دو دسته عام و خاص تقسیم می‌شوند:

۱. اسناد تجاری عام: کلیه اسنادی که برای فعالیت‌های بازرگانی، بین تاجر یا غیرتاجر برای سهولت در امر تجارت رد و بدل می‌شود مانند بارنامه، قبض انبارهای عمومی، ضمانت‌نامه‌های بانکی، اوراق قرضه، سهام و.....
۲. اسناد تجاری خاص: اسنادی که قابل نقل و انتقال می‌باشند و جایگزین پول هستند و از تشریفات خاص قانونی بهره می‌برند مانند برات، سفته و چک. صادرکننده، سند تجاری را صادر و به دارنده تسلیم می‌کند زیرا تسلیم از شرایط تحقق عقد و ایجاد اثر سند است.^۱

۱. کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، ص ۵۱

۳. شناسایی اسناد تجاری خاص

۱. برات

برات دستور پرداخت به شخص براتگیر می‌باشد. مثلاً حسن برای خرید شلوار به فروشگاه مراجعه می‌کند و به جای پرداخت پول در وجه فروشنده برات صادر می‌کند. حسن که صادرکننده برات است، از دوست خود محمد طلبکار می‌باشد و به محمد دستور می‌دهد تا مبلغ معین در برات را در سررسید معین به فروشنده پرداخت کند.

الف) صادرکننده، محیل، براتکش، برات‌دهنده: حسن

ب) محال‌علیه، براتگیر: محمد

ج) محتال، محال‌له، دارنده: فروشنده لباس

علاوه بر سه طرف نامبرده در برات، ممکن است اشخاص دیگری نیز بر روی ورقه برات نقش داشته باشند مانند ضامن و ظهرنویس یا انتقال‌دهنده.

طبق بند ۸ ماده ۲ ق.ت، معاملات برواتی اعم از این‌که بین تاجر یا غیرتاجر باشد، تجاری محسوب می‌شود مانند عمل تنزیل برات^۱ و اگر کسی این معاملات را شغل معمولی خود قرار دهد، تاجر محسوب می‌شود.

ماهیت برات، تعهد تجاری است و در قالب عقود معین قانون مدنی قالب توجیه نمی‌باشد.^۲ طبق عقیده برخی، برای صدور برات اراده سه طرف یعنی صادرکننده، براتگیر و دارنده الزامی است. اما به عقیده دکتر کاویانی، برای صدور برات اراده دو طرف یعنی صادرکننده و دارنده الزامی است زیرا برات بدون قبول براتگیر نیز دارای اثر حقوقی می‌باشد و قابل نقل و انتقال است.^۳

۱. طبق ماده ۶ آیین نامه موقت تنزیل اسناد و اوراق تجاری و مقررات اجرایی آن، بانک‌ها می‌توانند اوراق و اسناد تجاری را به قیمتی کمتر از مبلغ اسمی آنها تنزیل نمایند. به هر حال تفاوت قیمت نمی‌تواند بیش از دوازده درصد باشد.

۲. ستوده، حسن، حقوق تجارت، ج ۳، ص ۲۵

۳. کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، ص ۳۶

۲. سفته

سفته تعهد به پرداخت است. در این سند تجاری، صادرکننده به دیگری دستور پرداخت نمی‌دهد بلکه خود را متعهد می‌کند.

مثلاً حسن برای خرید میوه به میوه‌فروشی مراجعه می‌کند و به جای پرداخت پول، سفته در وجه میوه‌فروش صادر می‌کند.

در سفته ما دو طرف اصلی داریم:

الف) صادرکننده، متعهد: حسن

ب) دارنده، متعهدله: میوه‌فروش

وجود محال‌علیه یا قبول‌کننده در سفته موضوعیت ندارد.

در سفته نیز ممکن است اشخاصی با عنوان ظهرنویس یا انتقال‌دهنده و ضامن حاضر شوند.

۳. چک

چک دستور پرداخت به بانک می‌باشد.

مثلاً حسن برای خرید خودرو به شرکت ایران‌خودرو مراجعه می‌کند و به جای پرداخت پول، چکی بر عهده بانک تجارت صادر می‌نماید تا در زمان مقرر، نماینده ایران‌خودرو به بانک مراجعه و وجه چک را وصول نماید. صدور چک نیازمند قرارداد پایه بین صاحب حساب و بانک است که حساب جاری نامیده می‌شود.^۱

در چک نیز ما با سه طرف اصلی مواجه هستیم:

الف) صادرکننده یا محیل: حسن

ب) دارنده، محال‌له یا محتال: ایران‌خودرو

ج) محال‌علیه: بانک تجارت

در چک نیز ممکن است ظهرنویس یا ضامن وجود داشته باشد.

۱. منبع پیشین، ص ۲۰

برات ← دستور پرداخت به براتگیر سفته ← تعهد پرداخت برای صادرکننده چک ← دستور پرداخت به بانک	}	اسناد تجاری خاص
--	---	-----------------

۴. مزایا و اوصاف اسناد تجاری

غالب احکام راجع به اوصاف اسناد تجاری در قانون تجارت تصریح نشده است. این اصول از کنوانسیون سال ۱۹۳۰ ژنو و مطابقت آن با حقوق ایران توسط حقوقدانان استخراج شده است.

۱. وصف تجریدی اسناد تجاری

در حقوق مدنی اگر معامله‌ای باطل اعلام شود یا اقاله گردد، سندی که بر اساس آن معامله صادر شده نیز باطل اعلام می‌شود. مثلاً اگر عقد بیعی منعقد شود و پس از آن مشخص شود که فروشنده در حین انعقاد عقد مست بوده است، علاوه بر بطلان بیع منعقد شده، سند صادرشده نیز فاقد اعتبار است.

با وجود آن‌که سند تجاری برای پرداخت دین ناشی از معامله‌ای مانند بیع یا اجاره صادر می‌شود اما امضاکنندگان سند دارای تعهدی می‌شوند که از معامله پایه جدا می‌باشد و تعهد ایجاد شده کاملاً مستقل از تعهد مدنی منشأ است. در اسناد تجاری، اصولاً ضمانت اجرای بطلان، فسخ یا عدم نفوذ وجود ندارد. بنابراین اگر عقد بیعی که برای پرداخت ثمن آن برات یا سفته یا چک صادرشده باطل شود، اصولاً تاثیری در برات و سفته و چک ندارد و متعهدین این اسناد باید در برابر دارنده اجرای تعهد کرده و وجه سند را پرداخت کنند.

۲. وصف تبعی بودن

اسناد تجاری تابع احکام تفسیری خاص می‌باشد و نمی‌توان آن‌ها را مانند دین مدنی بررسی کرد. به همین دلیل نمی‌توان اسناد تجاری را در قالب عقود معین قانون مدنی تفسیر نمود.

۳. وصف واخواست پذیری

در حقوق مدنی پس از سررسید دین و عدم پرداخت آن توسط مدیون، طلبکار می‌تواند به دادگاه مراجعه کند. اما در حقوق تجارت، دارنده برای اثبات مراجعه به مدیون و عدم پرداخت از طرف مدیون باید اقدام به واخواست نماید. واخواست به معنای اعتراض است. واخواست با هدف اثبات

مراجعه به مدیون باید انجام شود. در حقوق تجارت دو نوع واخواست وجود دارد: واخواست نکول و واخواست عدم تأدیه.

واخواست نکول مخصوص برات است. زمانی که شخص معرفی شده به عنوان براتگیر از قبول برات امتناع کند، دارنده اقدام به واخواست نکول می‌نماید.

اگر پس از سررسید سند تجاری، مدیون از پرداخت وجه سند خودداری کند، دارنده باید اقدامات لازم را جهت اعتراض عدم تأدیه انجام دهد. در چک اگر حساب بانکی صادرکننده چک خالی باشد، با مراجعه به بانک واخواست عدم تأدیه انجام می‌شود و این واخواست در بحث چک، گواهی عدم پرداخت نامیده می‌شود.

۴. وصف تنجیزی

پرداخت وجه اسناد تجاری نباید با قید و شرط یا معلق به انجام عملی باشد. قید سبب صدور در سند تجاری با درج شرط در سند متفاوت است. مثلاً اگر در سند قید شود بابت خرید جهیزیه پرداخت شود، پرداخت سند مشروط نشده است زیرا سبب قید شده است اما اگر عبارت بابت تضمین یا بابت حسن انجام قرارداد یا عبارت پرداخت وجه در صورت اجرای تعهد در سند قید شود، به منزله درج شرط می‌باشد.^۱

در قانون تجارت از لزوم منجز بودن صدور سند سخنی به میان نیامده است و فقط در دو مورد نشانه‌هایی از وصف تنجیزی به چشم می‌آید. طبق ماده ۲۲۳ ق.ت، قبولی مشروط برات توسط براتگیر در حکم نکول یا عدم قبول می‌باشد و همچنین طبق ماده ۳ قانون صدور چک، اگر در متن چک شرطی برای پرداخت ذکر شده باشد، بانک به شرط ترتیب اثر نخواهد داد.

به عقیده دکتر کاویانی، سند تجاری که متضمن دستور یا تعهد پرداخت مشروط است باید از شمول مقررات اسناد تجاری خارج شود.^۲ و تعهد مدنی محسوب شود.

۵. قابلیت نقل و انتقال

یکی از مشخصات بارز اسناد تجاری، قابلیت نقل و انتقال یا ظهرنویسی این اسناد است. شخصی که سند به نفعش صادر شده می‌تواند به جای دریافت وجه، بابت بدهی سند را به دیگری انتقال

۱. منبع پیشین، ص ۷۶

۲. منبع پیشین، ص ۷۷

دهد. مسئولیت دارنده پس از انتقال سند، در برابر دارنده جدید باقی می‌ماند. مثلاً اکبر دویست نان معادل صدوپنجاههزارتومان از نانواپی خریداری می‌کند و معادل صدوپنجاههزارتومان سفته در وجه نانوا صادر می‌کند. نانوا نیز پس از خرید آرد، سفته را به نفع فروشنده آرد انتقال می‌دهد. در این مثال دارنده نهایی سفته، فروشنده آرد است و می‌تواند به اکبر و نانوا مراجعه کند.

۶. اصل استقلال امضاها

طبق این اصل، اگر یکی از امضاهاى مندرج در سند تجارى فاقد اعتبار باشد، مانند این‌که امضاء جعلی باشد و یا امضاء متعلق به شخصی بوده که فاقد اهلیت بوده است، دیگر امضاکنندگان نمی‌توانند به امضاهاى فاقد اعتبار استناد کرده و خود را فاقد مسئولیت بدانند. مثلاً اگر امضای صادرکننده سفته جعلی باشد، سایر امضاکنندگان نمی‌توانند به جعلی بودن امضای صادرکننده استناد کنند و وجه سند را به دارنده پرداخت نکنند.

۷. مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان اسناد تجاری

در حقوق ایران طبق ماده ۴۰۳ ق.ت، اصل بر مسئولیت اشتراکی و عدم تضامن می‌باشد اما طبق ماده ۲۴۹ ق.ت، «برات‌دهنده، کسی که برات را قبول کرده و ظهنویس‌ها در مقابل دارنده برات مسئولیت تضامنی دارند.» این قاعده در رابطه با سفته و چک نیز حاکم است.

مثلاً اگر حمید صادرکننده برات باشد و اکبر و جعفر انتقال دهنده و شبنم نیز براتگیر باشد، دارنده پس از مراجعه به شبنم و عدم دریافت وجه می‌تواند به هر کدام از حمید و اکبر و جعفر که مایل باشد، مراجعه کند حتی اگر ترتیب زمان تعهد را رعایت نکند، مثلاً مستقیماً به صادرکننده مراجعه کند یا ابتدا به اولین ظهنویس مراجعه کند، زیرا امضاکنندگان مسقیماً در برابر دارنده سند تجاری متعهد هستند.

مسئولیت تضامنی با صرف امضاء سند تحقق پیدا نمی‌کند. مسئولیت تضامنی در سه سند تجاری به شرح زیر تحقق پیدا می‌کند:

<p>برات: مراجعه به براتگیر + عدم پرداخت وجه برات + اعتراض عدم تأدیه</p> <p>سفته: مراجعه به صادرکننده + عدم پرداخت وجه + اعتراض عدم تأدیه</p> <p>چک: مراجعه به بانک + عدم پرداخت وجه + گواهی عدم پرداخت</p>	}	<p>شرط تحقق مسئولیت تضامنی</p>
--	---	--------------------------------

۸. امکان صدور تامین خواسته بدون پرداخت خسارات احتمالی

طبق ماده ۲۹۲ ق.ت، «پس از اقامه دعوا محکمه مکلف است به مجرد تقاضای دارنده براتی که به علت عدم تأدیه اعتراض شده است معادل وجه برات را از اموال مدعی علیه به عنوان تأمین توقیف نماید.» در برات، سفته، چک اگر دارنده این اسناد اعتراض عدم تأدیه انجام داده باشد، به دلیل احتمال قوی پیروزی در دعوا، می‌تواند پس از تقدیم دادخواست بدون پرداخت خسارات احتمالی، طبق ماده ۱۰۸ قانون آیین دادرسی مدنی تقاضای تامین خواسته نماید. مثلاً شخص دارنده سفته، اگر اعتراض عدم تأدیه انجام دهد و علیه صادرکننده و ظهرنویس اقامه دعوا نماید، می‌تواند علیه هر دو تقاضای تامین خواسته بدهد.

۹. اصل عدم استماع ایرادات یا غیر قابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت

مفهوم اصل عدم استماع ایرادات این است که اگر به متعهد سند تجاری یعنی صادرکننده، ضامن، ظهرنویس و برانگیر مراجعه شود، این اشخاص نمی‌توانند در برابر دارنده به ایراد استناد کنند و وجه سند را پرداخت نکنند. هدف این اصل، حمایت از دارنده سند تجاری است.^۱

این اصل از وصف تجریدی ناشی می‌شود زیرا طبق وصف تجریدی، ایرادات معامله منشأ به سند تجاری ارتباطی ندارد و سند تجاری موضوعیت دارد. طبق وصف تجریدی وجود سند در ید دارنده ظهور در در بدهکاری صادرکننده به دارنده دارد.

ایراد بدین معناست که متعهد سند با استناد به دلیلی از پرداخت وجه سند امتناع نماید.

دارنده سند هم می‌تواند با حسن نیت باشد و هم با سوءنیت. منظور از دارنده با حسن نیت شخصی است که قصد ضرر زدن به دیگری را ندارد. حسن نیت در مقابل سوءنیت قرار دارد. مثلاً اگر قاسم سفته را نزد دوستش به امانت بسپارد اما دوستش خیانت در امانت کند و سفته را به اکبر انتقال بدهد، باید دو حالت را متصور شد:

حالت اول) اکبر از خیانت در امانت ناآگاه بوده است. در این صورت دارنده با حسن نیت است و اگر به صادرکننده سفته مراجعه کند، صادرکننده باید وجه را به او بپردازد و پس از پرداخت وجه، صادرکننده می‌تواند با اثبات خیانت در امانت نزد دادگاه، وجه را از دوستش دریافت کند.

۱. منبع پیشین، ص ۱۴۶

حالت دوم) اکبر از خیانت در امانت آگاه بوده باشد. در این صورت دارنده با سوءنیت است و صادرکننده می‌تواند در مقابل وی به ایراد استناد کرده و وجه را پرداخت نکند.^۱

این مقررات برخلاف حقوق مدنی است زیرا طبق حقوق مدنی اگر شخصی مالی را سرقت کند و آن را به اشخاص «ب» و «ج» بفروشد، این دو شخص غاصب محسوب می‌شوند و معامله انجام شده نیز غیرنافذ است.

همان طور که می‌دانیم در عالم حقوق هر اصلی استثنایی دارد. اصل عدم استماع ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت استثنائاتی دارد یعنی اگر دارنده به متعهد مراجعه کند، در برخی موارد متعهد می‌تواند به این ایرادات استناد کرده و از پرداخت مبلغ سند امتناع کند.

وصف تجریدی	} اوصاف و مزایای اسناد تجاری
وصف تنجیزی	
وصف واخواست یا اعتراض	
عدم استماع ایراد در برابر دارنده	
وصف تبعی	
قابلیت نقل و انتقال	
مسئولیت تضامنی	
تأمین خواسته	
اصل استقلال امضا	

۵. ایرادات قابل استناد در برابر دارنده^۲

۱. ایراد جعل امضاء

مثلاً اکبر بابت خرید یک دستگاه تلویزیون براتی را در وجه آقای نادری که فروشنده لوازم خانگی است، صادر می‌کند و جمشید نیز که به اکبر بدهکار است برات را به عنوان برانگیر قبول می‌نماید.

۱. منبع پیشین، ص ۱۴۰

۲. منبع پیشین، صص ۱۴۶ تا ۱۵۲